

TO BESKÆFTIGELSESTEORIER¹

Af JØRGEN H. GELTING²

I 1930'erne formulerede Keynes en beskæftigelsesteori, hvorefter beskæftigelsen gennem multiplikator-relationen afhænger af investeringen, d. v. s. tilvæksten per tidsenhed i realkapitalmængden. I de seneste år er der indenfor teorien om økonomisk vækst udviklet en herfra forskellig — supplerende eller konkurrerende — beskæftigelsesteori, som i væsentlige henseender synes at indebære en tilbagevenden til lønningsfondteorien.

Eftersom den problemkreds, som i slutningen af det 18. århundrede beskæftigede den begyndende nationaløkonomiske teori, ikke var ganske ulig den, der idag behandles i teorien om økonomisk vækst, er det af en vis interesse, at modsætningen mellem de to nævnte beskæftigelsesteorier kan påvises i datidens litteratur. De to bedste eksempler herpå er formentlig James Steuart's »Principles of Political Economy« (1767) og Adam Smith's »Wealth of Nations« (1776).

Steuart's »Principles« indledes med en diskussion af befolkningsspørgsmålet, hvor han — ligesom en række andre forfattere — forudgriber Malthus' senere fremstilling. Således opfatter Steuart den naturlige befolkningstilvækst som en fjeder, der holdes sammenpresset ved det tryk, som knapheden på levnedsmidler udøver; men som expanderer, når dette tryk lettes. Ligesom Malthus senere sondrede mellem en absolut grænse for befolkningstilvæksten gennem fysisk mangel på næringsmidler og en forebyggende begrænsning af tilvæksten gennem arbejdsløshed, således sondrede Steuart mellem en »physical incapacity« af befolkningen til at forøges, når det ikke er muligt yderligere at øge landbrugsproduktionen, og en »moral incapacity«, når landbrugsproduktionen stagnerer, fordi efterspørgslen efter landbrugsvarer stagnerer som følge af manglende expansion udenfor landbruget. I naturlig fortsættelse af denne tankegang så Steuart med en vis skepsis på ønskerne om en stærk befolkningsforøgelse:

1. Artiklen gengiver — med mindre ændringer — en forelæsning ved Lunds Universitet 15. oktober 1956.

2. Dr. polit. Professor ved Aarhus Universitet.

TO BESKÆFTIGELSESTEORIER¹

Af JØRGEN H. GELTING²

I 1930'erne formulerede Keynes en beskæftigelsesteori, hvorefter beskæftigelsen gennem multiplikator-relationen afhænger af investeringen, d. v. s. tilvæksten per tidsenhed i realkapitalmængden. I de seneste år er der indenfor teorien om økonomisk vækst udviklet en herfra forskellig — supplerende eller konkurrerende — beskæftigelsesteori, som i væsentlige henseender synes at indebære en tilbagevenden til lønningsfondteorien.

Eftersom den problemkreds, som i slutningen af det 18. århundrede beskæftigede den begyndende nationaløkonomiske teori, ikke var ganske ulig den, der idag behandles i teorien om økonomisk vækst, er det af en vis interesse, at modsætningen mellem de to nævnte beskæftigelsesteorier kan påvises i datidens litteratur. De to bedste eksempler herpå er formentlig James Steuart's »Principles of Political Economy« (1767) og Adam Smith's »Wealth of Nations« (1776).

Steuart's »Principles« indledes med en diskussion af befolkningsspørgsmålet, hvor han — ligesom en række andre forfattere — forudgriber Malthus' senere fremstilling. Således opfatter Steuart den naturlige befolkningstilvækst som en fjeder, der holdes sammenpresset ved det tryk, som knapheden på levnedsmidler udøver; men som expanderer, når dette tryk lettes. Ligesom Malthus senere sondrede mellem en absolut grænse for befolkningstilvæksten gennem fysisk mangel på næringsmidler og en forebyggende begrænsning af tilvæksten gennem arbejdsløshed, således sondrede Steuart mellem en »physical incapacity« af befolkningen til at forøges, når det ikke er muligt yderligere at øge landbrugsproduktionen, og en »moral incapacity«, når landbrugsproduktionen stagnerer, fordi efterspørgslen efter landbrugsvarer stagnerer som følge af manglende expansion udenfor landbruget. I naturlig fortsættelse af denne tankegang så Steuart med en vis skepsis på ønskerne om en stærk befolkningsforøgelse:

1. Artiklen gengiver — med mindre ændringer — en forelæsning ved Lunds Universitet 15. oktober 1956.

2. Dr. polit. Professor ved Aarhus Universitet.

»It is a general maxim in the mouth of every body; increase the inhabitants of the state: the strength and power of a state is in proportion to the number of its inhabitants. I am not fond of condemning opinions; but I am very much for limiting general propositions. I think it absurd to wish for new inhabitants, without first knowing how to employ the old; and it is ignorance of the real effects of population, to imagine that an increase of numbers will infallibly remove inconveniencies which proceed from the abuses of those already existing. I shall begin then by supposing that inhabitants require rather to be well employed than increased in numbers«. (I, XI).

Steuart analyserede og søgte for England at nå til talmæssige skøn over befolkningens fordeling mellem landbrugere og »free hands«, d. v. s. personer knyttet til andre erhverv end landbrug. »Now the number of people, I take to be very nearly in the proportion of the quantity of food they consume«. Mindstegrænsen for det relative antal af free hands finder Steuart herefter på basis af et skøn af Davenant, hvorefter den samlede jordrente i England beløber sig til 9/21 af landbrugets bruttoproduktion, således at af en befolkning på 5.545.000 højst 3.168.571 er knyttet til landbruget og mindst 2.376.429 er »free hands for every other occupation«. Imidlertid kommer Steuart til, at antallet af free hands må overstige antallet af landbrugere, idet markedsudbudet af korn må svare ikke blot til jordrenten, men også omfatte et udbud, som modsvarer landbrugernes indkøb af manufactures, både forbrugsvarer og produktionsmidler. Hvis antallet af free hands, der er knyttet til produktionen af disse manufactures »be supposed to amount to four hundred thousand, it will do more than cast the balance upon the opposite side«. (I, VIII). Den økonomiske politik må opretholde et vist forhold mellem expansionen indenfor landbrug og industri; expanderer landbruget for svagt, bliver der ikke næringsmidler nok til den øvrige befolkning; expanderer byerhvervene for svagt, kan markedsudbudet fra landbruget ikke lokkes frem. Dette tema er velkendt fra andre både fysiokratiske og sen-merkantilistiske forfattere, der bl. a. fremhæver den nationaløkonomiske betydning af landmandens luksusforbrug. Og temaet går igen i den moderne vækst-teoris behandling af spørgsmålene om det relative expansionstempo indenfor landbruget og andre erhverv, indenfor let og svær industri, etc.

Som pengepolitisk regel opstiller Steuart, at statsmanden

»ought at all times to maintain a just proportion between the produce of industry, and the quantity of circulating equivalent, in the hands of his subjects, for the purchase of it; that, by a steady and judicious administration, he may have it in his power at all times, either to check prodigality and hurtful luxury, or to extend industry and domestic consumption, according as the circumstances of his people shall require the one or the other corrective, to be applied to the natural bent and spirit of the times.

For this purpose, he must examine the situation of his country, relatively to three objects, viz. the propensity of the rich to consume; the disposition of the poor to be industrious; and the proportion of circulating money, with respect to the one and the other. (II, XXVII).

Denne fremstilling skal ikke forstås kvantitetsteoretisk. Ifølge Steuart er udgangspunktet for prissystemet arbejdslønnen og beskæftigelsen, idet dels lønnen er det vigtigste omkostningselement i byerhvervenes priser, dels lønsummen er hovedgrundlaget for efterspørgslen efter markedsudbudet af korn. Ved at bestemme den relative styrke af udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedet påvirker beskæftigelsen lønnen. Og da hovedparten af efterspørgslen efter markedsudbudet af korn udgår fra lønsummen, påvirker beskæftigelsen tillige kornprisen afgørende.

Mod kvantitetsteorien retter Steuart en kritik, der kan sammenfattes i to punkter. For det første er selve betalingsmiddelmængden ikke afgørende. Det, der spiller en rolle, er den totale effektive efterspørgsel, medens større inaktive kasser ikke kan have nogen indflydelse på priserne. Dernæst behøver en større efterspørgsel ikke føre til højere priser, idet udbudet kan tænkes at expandere i samme takt som efterspørgslen. Hvis efterspørgslen stiger brat, er det lidet sandsynligt, at udbudet kan følge med. Men en stadig og gradvis stigning i efterspørgslen kan meget vel møde et elastisk udbud, således at priserne forbliver uforandrede eller kun stiger svagt.

Hos Adam Smith finder man som bekendt en helt anden beskæftigelsesteoretisk opfattelse. Grundlæggende for denne er Smith's sondring mellem produktive og uproduktive arbejdere. De produktive arbejdere er dem, der underholdes af kapital, og som fremstiller materielle goder, der videregives med profit; medens de uproduktive arbejdere præsterer tjenesteydelser og underholdes ud af indtægt. Man kan nu pege på, at en hovedgenstand for Smith's undersøgelser er antallet af produktive arbejdere og betingelserne for forøgelsen af deres relative antal, og at denne problemstilling ikke afviger radikalt fra den i moderne beskæftigelsesteori almindelige. Thi industriarbejderne, om hvis beskæftigelse moderne aktivitets-teori for en væsentlig del drejer sig, er netop en hovedkategori af Smith's produktive arbejdere, medens på den anden side de arbejdsløse og de underbeskæftigede indenfor landbruget må henregnes til de uproduktive arbejdere.

Medens Steuart ser på den totale beskæftigelse og afleder denne af den samlede efterspørgsel, drejer Smith's analyse sig om beskæftigelsen af de produktive arbejdere, der anses for bestemt af kapitalmængden. Vi har altså her lønningsfondteorien som redegørelse for efterspørgslen efter produktive arbejdere. Heri ligger selvsagt ikke, at Steuart's og Smith's teorier er forenelige, således at Steuart's behandler den samlede beskæftigelse, medens Adam Smith's kun vedrører beskæftigelsen af produktive arbejdere.

Thi efter Steuart's opfattelse ville også beskæftigelsen specielt af produktive arbejdere kunne øges ved en forøgelse af den samlede efterspørgsel.

Forskellen mellem Steuart's og Smith's behandling af beskæftigelsesproblemet genfindes indenfor nutidig teori. På den ene side har vi fra Keynes en teori om beskæftigelsens afhængighed af den samlede efterspørgsel. På den anden side har Harrod, Domar m. fl. indenfor såkaldt dynamisk teori og i nær sammenhæng med teorien om økonomisk vækst udviklet en fremstilling, som synes at være nær beslægtet med lønningsfondteorien. Thi den — såre enkle — fundamentale ligning i Harrod—Domar systemet er:

$$s = \frac{I}{Y} = \frac{I}{\Delta Y} \cdot \frac{\Delta Y}{Y} = K \cdot G;$$

hvor s er opsparingskvoten, I investeringen, Y nationalindkomsten, K kapitalkoefficienten og G indkomstens vækstrate. Ofte præciseres betydningen af koefficienten K imidlertid ikke. Dette er så meget mere uheldigt som størrelsen af K må være stærkt afhængig af en række forhold, herunder ikke mindst indkomststigningens erhvervsmæssige sammensætning samt proportionen mellem kapitalforøgelsen og væksten i mængden af med kapitalen koopererende faktorer.

Forudsætningen synes imidlertid almindeligvis at være, at samtidig med forøgelsen af kapitalmængden sker der en stigning i beskæftigelsen. Kun under denne forudsætning er de sædvanligt anførte værdier for K forståelige. Men heri ligger da, at betragtningsmåden er lønningsfondteoriens at beskæftigelsen og indkomsten er funktioner af kapitalmængden.

Man kan derfor hævde, at vi har to beskæftigelsesteorier: en teori for kort-tidsvariationer i beskæftigelsen uden strukturelle ændringer i det økonomiske liv; og en langtidsteori for beskæftigelsens udvikling ledsaget af strukturelle ændringer. Sidstnævnte teori udviser, som sagt, en betydelig lighed med klassisk teoris betragtningsmåde. Heraf turde iøvrigt videre fremgå, at spørgsmålet, om den ældre klassiske teori forudsatte fuld beskæftigelse, er et urimeligt spørgsmål. For de ældre klassikere var det en selvfølge, at de produktive arbejdere kun udgjorde en begrænset del af det samlede arbejdsudbud, og man anså den gradvise forøgelse af de produktive arbejderes relative antal for en væsentlig side af det økonomiske fremskridt. Men en tilstand, der kunne betegnes som fuld beskæftigelse, kunne ifølge sagens natur ikke være et kort-tids-mål.

Videre er det forståeligt, at den Keynes'ske beskæftigelsesteori først fremkom på en tid, hvor i en række vestlige industrilande opslugningen af landbrugets underbeskæftigede i industrien m. v. var så vidt fremskreden, at nettotilgangen af arbejdskraft til industrien ikke mere indenfor en vid margin kunne udvides gennem vandring af arbejdskraft, og hvor yder-

ligere den naturlige befolkningstilvækst var væsentligt reduceret i sammenligning med det 19. århundrede. Under disse forhold vil en given negativ afvigelse fra beskæftigelsestrenden i højere grad end tidligere vise sig i en absolut beskæftigelsesnedgang. Nedbringelsen af landbrugets arbejdskraftsreserve implicerer samtidig, at muligheden for elastisk at opfange positive afvigelser fra beskæftigelsestrenden er reduceret, og at derfor inflationsfaren under højkonjunktur skærpes. Skærpelsen både af arbejdsløshedsproblemet i mellemkrigstiden og af inflationsproblemet i efterkrigstiden turde for en del bero på den angivne ændring i arbejdsmarkedets struktur.

Såfremt der i opfattelsen af beskæftigelsen som en funktion af kapitalmængden kun skal ligge dette, at kapitalen sætter en maksimumsgrænse for beskæftigelsen, da kan man hermed kombinere fremstillingen af beskæftigelsen som en funktion af investeringen = tilvæksten i kapitalmængden og nå frem til betingelser, givetvis af højst summarisk art, for et stabilt fremskridt. Det vil spille en vigtig rolle, om man forudsætter, at der er eller ikke er en reserve af ledig eller underbeskæftiget arbejdskraft. Thi hvis loftet over en expansion bort fra den — eventuelt instabile — dynamiske ligevægt er realkapitalens kapacitet, da opstår der en profitinflation; men hvis grænsen er fuld beskæftigelse af arbejdskraften, fremkommer en løninflation. Disse to former for inflation har, som bekendt, ikke lige stærk tendens til kumulativ fortsættelse.

*

Hos Adam Smith finder man to versioner af teorien om beskæftigelsen som bestemt ved kapitalmængden, idet kapitalen opfattes dels som en subsistensfond, dels som samlingen af materielle produktionsmidler, der koopererer med arbejdskraften i produktionen.

På Adam Smith's tid, hvor afhængigheden af det enkelte års høst var større end i vore dage, måtte det være ganske nærliggende at betragte forsyningen med næringsmidler som hidrørende fra en fond. Imidlertid, bortset fra dette mindre interessante spørgsmål, om man skal operere med et strøm- eller beholdningsbegreb, består der en vigtig lighed mellem lønningsfondteorien i subsistensfond-varianten og nutidige overvejelser over de realøkonomiske muligheder for finansiering af økonomisk expansion i underudviklede lande. Dette kan næppe illustreres bedre end ved henvisning til drøftelsen i Ragnar Nurkse's »Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries« af følgende spørgsmål: Indenfor landbruget findes en reserve af underbeskæftiget arbejdskraft, som kan overføres til anden produktion, for eksempel offentlige investeringer, uden at landbrugsproduktionen som helhed herved går ned. Den større investeringsproduktion skulle herefter udgøre en ren nettogevinst for samfundet. Vanskeligheden er imidlertid, at idet de underbeskæftigede flyttes ud fra landbruget, kræves der

en forøgelse af landbrugets *markeds*produktion. De tilbageværende landbrugere må altså ikke sætte deres forbrug af levnedsmidler op. Men der må regnes med en tendens til, at de gør dette, særlig hvis udbudet af industrivarer, som kan gives i bytte mod korn, ikke forøges. Disse vanskeligheder fører da dels til overvejelser vedrørende mulighederne for gennem egnede skatter at tilskynde landmændene til øget markedsafsætning, dels til betragtninger over investeringsressourcernes allokation mellem landbruget og de forskellige industrier etc. Markedsudbudet af landbrugsvarer fungerer som en begrænsende faktor for beskæftigelses-expansionen udenfor landbruget på lignende måde som subsistensfonden hos Adam Smith. Videre består der en åbenbar sammenhæng mellem lønhøjde, beskæftigelse og landbrugets markedsproduktion.

*

Ved en kort-løbs-betragtning kan den faste realkapitals mængde og tekniske sammensætning anses for tilnærmelsesvis konstant, idet den årlige tilvækst kun beløber sig til nogle få procent af den eksisterende beholdning. Hvis den opfattelse er gyldig, at realkapitalmængden sætter en øverste grænse for beskæftigelsen, skulle dette derfor komme særlig tydeligt frem på kort sigt. Medens Adam Smith anså kapitalen for en limiterende faktor, er det i Marshall's Principles et hovedsynspunkt, at der under påvirkning af prisvariationer vil finde en kontinuert ændring sted i produktionsfaktorernes indbyrdes kombinationsforhold. Samtidig betonedes Marshall dog forskellen mellem det korte og det lange løbs substitutionsmuligheder.

På kort sigt vil en forøgelse af beskæftigelsen medføre en kombination af flere arbejdere med det samme kapitalapparat. Den relative forøgelse af arbejdstallet må antages at føre til et fald i arbejdets grænseproduktivitet, og i princippet er det kun et spørgsmål om relative priser, hvor langt man vil gå. Hvis derfor opfattelsen af realkapitalen som limiterende faktor har praktisk relevans, må arbejdets grænseproduktivitetskurve udvise et tydeligt knæk ved et vist beskæftigelsesniveau — d.v.s. at ved forøgelse af beskæftigelsen udover et vist punkt, stiger reallønnens flexibilitet med hensyn til beskæftigelsen brat. Indenfor store dele af industrien, specielt den forarbejdende industri, synes dette at gælde. Det er heller ikke vanskeligt at konstruere en model indeholdende en stærk tendens til stabilisering af kapacitetsudnyttelsen ved et højt niveau; nemlig en model, hvor al opsparring sker ud af bruttoprofiten, hvor lønnen er inflexibel, og med flexible priser = grænseomkostningerne. Men denne sidste forudsætning gør modellen urealistisk. Faktisk er det normale en kapacitetsudnyttelse under det niveau ved hvilket den hastige stigning i grænseomkostningerne begynder, og ejendommeligt nok gælder dette også samfund med et overskud af arbejdskraft i forhold til den industrielle kapacitet.

Det er hævdet, at langtidskurver over den industrielle produktion i industrilandene viser existensen af et loft over produktionen, og dette loft er angivet som den til fuld beskæftigelse eller fuld kapacitetsudnyttelse svarende produktion. I det højeste er fuld kapacitetsudnyttelse opstået i snævert begrænsede tidsafsnit, nemlig i højkonjunkturernes topår; og selv i disse perioder har opnåelsen af fuld kapacitetsudnyttelse, endsige af fuld beskæftigelse, langt fra været en undtagelsesfri regel. I J. R. Hick's sammenfattende fremstilling af moderne konjunkturteori — »A Contribution to the Theory of the Trade Cycle« — spiller tilstedeværelsen af et fysisk loft over expansionen en afgørende rolle. Men konklusionen er den indholdsmæssigt relativt svage, at flaskehalse indenfor større eller mindre dele af investeringsproduktionen standser expansionen, og at disse flaskehalse ligeså vel kan bero på knaphed på specialiseret arbejdskraft som på knaphed på specialiseret realkapital. Sammenlignet med disse fysiske grænser for produktionsudvidelsen bagatelliserer Hicks de monetære forholds indflydelse. Denne fremstilling demonstrerer en bemærkelsesværdig uafhængighed af erfaringens vidnesbyrd. Thi medens den antagne betydning af flaskehalse er relativt slet dokumenteret, er den konjunkturedgang næppe set, forud for hvilken der ikke er gået en stramning på penge- og kapitalmarkederne.

Det er et paradoksalt træk i Hicks' teori, at knapheden på realkapital både definerer et loft over produktionens expansion og gennem accelerationsprincippet indgår i forklaringen af selve expansionsprocessen. Hicks' og andre konjunkturteoretikeres fastholden ved accelerationsprincippet er også i strid med resultatet af erfaringsmæssige undersøgelser, der snarere tyder på, at samlet profit og afsætning er afgørende for investeringen. Men samtidig må man indrømme, at accelerationsprincippets fundamentale logik er overbevisende — rent bortset fra det æstetisk tiltalende ved en på ensartede relationer hvilende forklaring af langtids- og korttidsbevægelser. Thi ved givne profitnormer og teknik må den rentable realkapitalmængde afhænge af indkomsten, og ændringerne i kapitalmængden = investeringen altså afhænge af indkomstændringerne. Men grundtanken i accelerationsprincippet fører ikke til den sædvanlige formulering af dette. Virksomhedernes investeringsplaner afhænger af den til rådighed værende produktionskapacitet i relation til afsætningsforventningerne, der atter afhænger af den forventede indkomstudvikling. En overraskende afsætningsstigning fører til en revision af forventningerne, på basis af hvilke større investeringer planlægges. Til en større forventet afsætning svarer der en større rentabel realkapitalmængde. Men heraf kan ikke drages nogen sikker konklusion om, hvor hurtigt realkapitalmængden vil blive forøget, altså hvor stor tilvæksten per tidsenhed i realkapitalmængden = investeringen vil blive. Selvsagt vil mulighederne for selvfinansiering, altså profitten, udøve

en betydelig indflydelse. Der er dernæst to forhold der gør, at investeringen vil afhænge snarere af den absolute profit og afsætning end af disse størrelses ændringer fra år til år. For det første udgør den årlige investering typisk kun nogle få procent af den tilstedeværende kapitalmængde. Den planlagte, årlige investering er en voksende funktion af forskellen mellem den på grundlag af afsætningsforventningerne ønskede kapitalmængde og den tilstedeværende kapitalmængde. Jo mindre sidstnævntes relative ændringer er, med desto bedre tilnærmelse kan man *over korte perioder* opfatte investeringen som en funktion alene af de på grundlag af faktisk indkomst og afsætning dannede forventninger. Forholdene vil være vidt forskellige indenfor de forskellige investeringsområder med investering i lagre og i beboelsesejendomme som yderpunkter. Og det bør tilføjes, at der netop for boligbyggeriet er god dokumentation for, at de *lange bølger* i aktiviteten påvirkes afgørende af realkapitalmængdens, in casu boligmassens, variationer. — For det andet tyder nogle nyere undersøgelser på, at indkomst- og afsætningsforventningernes elasticitet er lav. Konsekvensen heraf er ikke blot en lav talværdi af acceleratorkoefficienten; men også — og navnlig — at revision af forventningerne slæber efter en overraskende udvikling. Hvis der for eksempel i stedet for en oprindelig forventet afsætningsudvikling i fire perioder på 100, 105, 110, 115 faktisk indtræffer 100, 115, 120, 125, vil der typisk ikke ske en eengangsrevision af forventningerne på basis af stigningen i periode 2; men den første revision vil være af moderat omfang, efterfulgt af senere revisioner i positiv retning, fordi niveauforskydningen er blevet fastholdt. Periode 2's niveauforskydning vil derfor få virkning ikke blot på de efter konstatering af afsætningen i periode 2 formulerede planer; men vil føre til fortsat høj og stigende investering på basis af resultaterne i perioderne 3 og 4; hvorimod der ifølge accelerationsprincippet i dets sædvanlige udformning skulle indtræde en formindskelse af de planlagte investeringer, fordi den i perioderne 3 og 4 konstaterede afsætningsstigning er mindre end i periode 2.

Blandt de forhold, som forklarer, at økonometriske undersøgelser over investeringens determinanter bekræfter profitprincippet snarere end accelerationsprincippet, bør hovedvægten nok lægges på inelasticiteten i indkomstforventningerne. Skematisk kan situationen måske gengives således, at indenfor et bånd omkring den hidtidige trend er indkomstforventningernes elasticitet lav; men udenfor dette bånd er elasticiteten høj, idet der over overgrænsen og under undergrænsen indtræder en kumulativ inflations-, respektive deflationsproces. Overgangen fra lav til høj forventningselasticitet vil derfor ikke blot afhænge af aktivitetens absolute afvigelse fra trenden, men også af aktivitetens ændringshastighed. Åbenbart er der imidlertid snævre grænser for, hvad en normalt lav indkomstforventningselasticitet kan bruges til at forklare. Den kan indgå i en forklaring af

dæmpningen af fluktuationer om et normalniveau eller en trend; men den kan ikke bidrage til forklaring af denne trends beliggenhed og retning — ligeså lidt som likviditetspræferenceteorien indeholder nogen redegørelse for beliggenheden af det normal-renteniveau, hvorfra den aktuelle rentes afvigelse måles. Man har imidlertid lov til at tvivle på, at der kan opstilles nogen økonomisk ligevægtsteori for aktivitetsudviklingen på længere sigt.

I denne forbindelse er det et relevant spørgsmål om der i det lange løb er eller ikke er en tendens til formindskelse af internationale og inter-regionale forskelle i velstandsniveau og økonomisk væksthastighed. På det internationale plan synes forskellene i den sidste menneskealder snarere at være blevet uddybede end det modsatte. Men dette kan være det ret selvfølgelige resultat af, at i det tyvende århundrede har den økonomiske politik virket i retning af stigende snarere end aftagende hindringer for vare- og faktorbevægelser over grænserne. Forsåvidt udelukker erfaringen ikke, at der under liberale tilstande ville have været en overvejende tendens til formindskelse af internationale forskelle. — Et noget bedre grundlag er der for at drage konklusioner med hensyn til regionale forskelle indenfor et enkelt land, hvor mobiliteten er væsentligt større end internationalt. Man kan her særlig pege på følgende forhold: For det første, at i Europa synes de regionale forskelle at være relativt større i de mindre udviklede lande, hvor den agrare underbeskæftigelse er størst. For det andet, at i disse lande synes relativt høj aktivitet at ledsages af voksende regionale forskelle. For det tredje tyder udviklingen i USA gennem det sidste knap hundrede år på, at moderate aktivitetsstigninger ledsages af uddybning af de regionale forskelle, medens stærk aktivitetsstigning giver tendenserne til regional udligning overvægten gennem modsatrettede vandringer af arbejdskraft og kapital. — Det er fristende herefter tentativt at konkludere, at højere aktivitet indtil et vist niveau øger regionale forskelle, men udover dette niveau resulterer i overvejende tendens til regional udligning; og der er også nærliggende generelle overvejelser, der støtter en sådan konklusion. Ønsket om formindskelse af regionale forskelle kan da — om det er påkrævet — levere endnu et argument for en økonomisk politik, der hidfører det høje og stigende aktivitetsniveau, som ikke fremkommer spontant.